

Ion Tiba

Życie wsi w świetle powieści rumuńskiej

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Humaniora 32,
211-227

1977

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ion TIBA

Życie wsi w świetle powieści rumuńskiej

Жизнь деревни в свете румынского романа

L'Univers rural dans le roman roumain

Zamiarem niniejszej pracy jest przedstawienie obrazu rzeczywistości wiejskiej, przewijającej się w powieści rumuńskiej od narodzin gatunku po współczesność; prześledzenie, jak tematy, motywy, konflikty, dramaty i sposób bycia, charakterystyczne dla środowiska wiejskiego znalazły odbicie i rozrosły się w powieści rumuńskiej. Chodzi więc o syntezę jednego problemu, istotnego dla tej powieści. Zainteresowały nas powieści wiejskie, ale również i te, które zawierają obserwacje zaczerpnięte z bezpośrednio lub pośrednio znajomości przez pisarzy rzeczywistości wiejskiej

W Rumunii, jak również w innych krajach, głównym motywem powieści wiejskiej jest ziemia. Jak pisze Paul Vernois: „L'homme dans le roman rustique est essentiellement penché vers le sol”.¹ Powieść rumuńska uwzględnia dążenia ludzi wsi do uzyskania praw do ziemi, i dlatego bunt chłopski z 1907 r. ciągle pojawia się jako temat w literaturze rumuńskiej. Zainteresowania jej nie ograniczają się jednak tylko do takich problemów.

Powieściopisarzom stopniowo udało się zademonstrować, że duchowe życie wsi jest obfite, a zjawiska związane z jego istnieniem są różnorodne. Dlatego więc w powieści wiejskiej opisane są stosunki między chłopami a bojarami, sposób zachowania się ludzi wsi, ich psychika, sceny miłosne, obrazy z życia domowego i praca na roli, zwyczaje i obyczaje w dni powszednie i świąteczne, tańce ludowe i weselne, itd. Ruchy migracyjne mię-

¹ *Le roman rustique de George Sand à Ramuz*, Paris 1962, s. 16.

dzy wsią a miastem, efekty uprzemysłowienia i przenikania nowoczesnej cywilizacji stworzyły literaturę „des déracinés”. Badania autora (z punktu widzenia diachronicznego i synchronicznego, z odwołaniem się do porównań i wzajemnych wpływów) skupiają się przede wszystkim na najbardziej wartościowej powieści. Dla obiektywizacji sądów obserwacje prowadzone są w duchu badania empatycznego, aktualnego.

Wiadomo, że dzieło literackie nie nabiera znaczenia tylko dzięki tematowi, lecz w równym stopniu dzięki sposobowi, w jaki autor umie porządkować wszystko zasadam twórczości artystycznej. Jednak, jak zaobserwował Liviu Rebreanu „[...] estetyka nie wyklucza dominacji specyficznego ducha, który daje pewien koloryt i pewną autentyczność dziełu”.² Praca usiłuje uchwycić specyficzną problematykę dzieł, w ramach zasad aksjologicznych.

Moglibyśmy zacząć rozważania dotyczące powieści wiejskiej u pisarzy rumuńskich od pierwszej powieści, która zajmuje się świadomie życiem na wsi, to jest *Comăneșteni* (Ród Comăneștenilor), cyklicznej powieści Duilu Zamfirescu. Ale dzieło D. Zamfirescu nie pojawiło się nagle, niespodziewanie. Poprzedzone zostało różnymi próbami okresu „dzieciństwa” i „młodości” powieści rumuńskiej. Wzory zapożyczone przez nią okazały się sztuczne i nietrwałe. Rzeczywistość rumuńska przedstawiona była początkowo w dziwnych i niewiarygodnych konstrukcjach, często sztucznych. Odzwierciedlała jednak życie, czyniąc te powieści interesującymi, mimo że są one często naiwne i nieudane.

Zjawisko to potwierdza się od alegorycznej powieści D. Cantemira (1705), *Istoria ieroglifica*, do powieści współczesnych. Powieść D. Cantemira, oddalona i odosobniona, pojmuje antagonizmy społeczne, wyraża chęć biedoty wiejskiej i miejskiej do sprawiedliwości. Znajdujemy w niej składniki wielu motywów przewijających się w późniejszej literaturze dotyczącej spraw wsi, jak na przykład: idee wyzwolenia chłopów od pańszczyzny oraz zasygnalizowanie narastających konfliktów między chłopami a obszarnikami. Wydarzenia i fakty, jak zaobserwował wybitny pisarz, G. Călinescu, opowiadane są w kolorach folklorystycznych, z „gadatliwością” Iona Creangă. Jednak powieść-pamflet D. Cantemira pozostała przez długi czas nieznaną, i dlatego nie miała wpływu na rozwój późniejszej powieści rumuńskiej. Pisarze rumuńscy bowiem dopiero w 2 połowie XIX w. zaczęli świadomie i w sposób przemyślany uprawiać powieść jako gatunek literacki. Nie zajmując się tematami wiejskimi, powieść rumuńska w okresie „dzieciństwa”, od M. Kogălniceanu do N. Filimona, zawiera jednak wiadomości o świecie wiejskim. Chce ona być reprezentatywna dla życia narodu, mimo że zajmuje się szczególnie „tajemnicami” miast (zresztą mało rozwiniętych w ówczesnych Księstwach) i lekkimi przygo-

² *Lauda țaranului*, București 1940, s. 13.

dami romansowymi. Stało się to poważnym powodem błędzenia powieści rumuńskiej w daremnych próbach. „Powieściopisarze” tego czasu urodzili się i ukształtowali przeważnie w mieście, a konflikty wsi były dla nich dalekie i nieznanne. Ta sytuacja odbiła się na sposobie ich ustosunkowania się do rzeczywistości świata wiejskiego. Spotykamy więc u nich obrazy często powierzchowne, które powtarzają się u wielu autorów i przewijają przez wiele dzieł. Są to więc sceny uczuciowe zbyt sentymentalne lub zbyt tkliwe, w rodzaju pastoralnym à la Gessner i Florian; nieumiejętnie kreślone wydarzenia ze środowiska wiejskiego, osnute na tle istniejących tam warstw społecznych: chłopstwa, obszarników, dzierżawców i przedstawicieli administracji. M. Kogălniceanu, Al. Cantacuzino, C. D. Aricescu nie poświęcają wiele miejsca zagadnieniu dotyczącemu bytu chłopów. Spotykamy romantyczny motyw dziewczyny wiejskiej, która traci niewinność, poświęcając się dla ocalenia ojca (*Manoil*, D. Bolintineanu) lub młodych zakochanych, którzy nie mogą się pobrać z powodu różnicy majątku rodziców (*Elena*, D. Bolintineanu i *Mistere din București*, I. M. Bujoreanu), ale wszystko kończy się szczęśliwie dzięki pomocy bojarów. N. Iorga zaobserwował, że zarówno Bolintineanu, jak i inni pisarze aż do Filimona mieli tylko „poetyckie” wyobrażenie o życiu chłopów, które ograniczyli do „zapaski, kuczmy, biedoty, niesprawiedliwości, bicia i od czasu do czasu do dokonania morderstwa na tle konfliktu rolnego jako zemsty”.³

Niekiedy środowisko wiejskie przedstawiano jako miejsce marzeń lub przyjemnego odpoczynku. Tak właśnie postępuje A. Cantacuzino w powieści *Serile de toamna la țara*, pojmując naturę jako stan ducha. Życie społeczne jest jednak wszędzie obecne, przewyższając wszystkie inne aspekty. U Bolintineanu, Bujoreanu i Filimona spotyka się zaś ideę głoszącą, że żałosny stan chłopów jest spowodowany przez dzierżawców greckich. W tym wypadku upraszczają oni realia, biorąc błędne pozory za prawdę. W tych początkowych powieściach, po raz pierwszy znajdują się uwagi o proteście głodnego tłumu. Mechanizm wyzyskiwania chłopów przez dorobkiewiczów, opisywany w dziele Filimona, pokazuje rozległy rejestr strasznych tortur. Sytuacje zmieniają się alternatywnie i często kontrastowo, a sentymentalizm w rodzaju George Sand odbija się niekorzystnie na obiektywizmie wyobraźni.

Powieściopisarze-pionierzy przedstawili świat wiejski w obrazach nieokreślonych, sporadycznie i bez głębi, bez indywidualnych postaci i bez dobrej znajomości psychiki prostego człowieka. Chłopstwo wygląda jak beznadziejny tłum szukający sprawiedliwości, a winę za tę sytuację ponoszą dorobkiewiczze. Zaś bojarzy — przedstawiciele krajowych rodów —

³ „Semănătorul”, 1906, R. V, n. 31, s. 601.

zawsze są patriotami dobrymi wobec chłopów. Tak wynika np. z powieści N. Filimona, w której wynagradzają oni swe wierne sługi jak w bajkach. W ogóle, u początkujących powieściopisarzy znajdujemy sytuacje i wydarzenia podjęte przez późniejszych pisarzy. Para Elena—Elescu z powieści *Elena* Bolintineanu antycypuje sielankę Tincuța—Mihai Comăneșteanu z powieści *Viața la țara* Duilu Zamfirescu. Dramat Tudory z powieści *Manoil* odnajdujemy też w opowiadaniach M. Sadoveanu lub u P. Istrati w dziele *Țața Minca*. Konflikt Maria — George z powieści *Elena* sugeruje zbliżenia do intrygi z powieści *Ion* Liviu Rebreanu.

Od *Ciocoi vechi și noi* N. Filimona powieść rumuńska umacnia się dzięki oryginalności w duchu specyfiki narodowej. Autobiograficzny fragment powieści pod tytułem *Dridri* Vasile Alecsandri zawiera w sobie doskonale notatki o duszy chłopca, podobnie jak to zrobił Eminescu w *Geniul Pustiu*, lecz bardziej nieokreślone. V. Alecsandri podkreśla naturalną mądrość chłopstwa, opisaną później bardziej ekspresyjnie w opowiadaniu *Mos Ion Roată* I. Creanga. Bojarzy i chłopci, według autora *Dridri*, w czasie powstania 1848 r., nie znajdują wspólnego języka. Alecsandri rozumie specyficzną, niewinną psychikę, a zarazem poważną logikę ludzi ziemi. Maluje obszerne krajobrazy, w których pejzaż i obrońcy występują jak w powieściach F. Coopera. Jeśli chodzi o przywiązanie do ziemi ojczystej, bohater powieści, młody Vali, sądzi, że chłopci są lepsi niż bojarzy. To dlatego nie wyglądają jak biedni ludzie, którzy czekają na litość, ale jak ludzie godni szacunku.

Powieść *Brazi si putregai* N. Xenopola jest zwykła i dziennikarska, pojęta w wizji dychotomicznej starych i nowych dorobkiewiczów. Jest za to pierwszą powieścią rumuńską, w której chłopstwo zjawia się jako groźna siła w konflikcie z obszarnikiem o ziemię, antycypując powieść D. Zamfirescu.

Początkowe próby w dziedzinie powieści nie dają pełnej satysfakcji w okresie, kiedy literatura rumuńska miała takich wybitnych pisarzy jak Eminescu, Creangă lub Slavici. T. Maiorescu zaobserwował to i skreślił nader wnikliwie uwagi. Sądził, że „właściwym podmiotem powieści jest specyficzne narodowe życie, a głównymi jej postaciami muszą być przedstawiciele jednej klasy społecznej, szczególnie chłopci i warstwy niższe”.⁴ Rozumiejąc doskonale sytuację, pochwalając Slavicia i Creangă za ich twórczość, która wypełniła zaistniałą lukę, przewodniczący Towarzystwa Literackiego *Junimea* zalecał kultywowanie powieści chłopskiej, która reprezentowałaby Rumunów w oczach świata.

Okres kształtowania się powieści rumuńskiej nie skończył się jeszcze. Slavici wydał *Mara*, dzieło pojęte w formie Bildungsromana. Będąc poetą

⁴ *Literatura română și străinătatea* [w:] „Convorbiri literare”, I, 1882.

i krytykiem erotyki wiejskiej opisywał strefę przejściową między wsią a miastem. A. Vlahuța w powieści *Dan*, będąc jeszcze pod wpływem sentymentalizmu, okazuje solidarność z cierpieniami chłopstwa i demonstrowuje wiarę w jego żywotność. Z kolei, Traian Demetrescu, antycypując w swych lirycznych powieściach Ionela Teodoreanu, widzi świat wiejski jako terapię dla znerwicowanych ludzi miast lub dla tych, którzy cierpią na „spleen”. Tym podoba się nieskazitelność środowiska wiejskiego, pozbawionego nędzy ludzkiej. Intelktualiści z powieści Vlahuța i Tradem przychodzą na wieś, aby cieszyć się miłością, spokojem i czystym powietrzem.

Dopiero D. Zamfirescu odróżnia, podobnie jak Balzac, życie na wsi od życia w mieście, mimo iż jego cykl *Comăneșteni* wygląda jak kronika rodziny bojarów, opisująca losy ludzkie w następujących po sobie pokoleniach, jak czynił to E. Zola. Centralną osią w powieściach D. Zamfirescu są wzajemne związki bojarów-dorobkiewiczów i chłopów. Ziemia staje się przedmiotem walki między wieśniakami a dorobkiewiczem. Rozumiejąc rzeczywistość historyczną, autor *Vieții 'la țară* rozróżnia wspólne stanowisko bojarów i chłopów, jako właściciele ziemi razem przeciwstawiających się tym, którzy grożą starym zwyczajom i zaakceptowanym prawom ich wspólnoty. Jeśli dotąd powieściopisarze oglądali świat wiejski przez pryzmat miasta, D. Zamfirescu widzi wszystko w innej perspektywie. On jakby żyje wśród swych bohaterów, w pałacach bojarów skrycie żałując unieważnienia patriarchalnych stosunków między miejscowymi bojarami i chłopami, krytykując również nosicieli zmian, mszcząc się na nich, jak to zrobił N. Filimon ze swoim bohaterem Dinu Păturică. W porównaniu z jego poprzednikami, D. Zamfirescu tworzy sytuacje skomplikowane, zagłębia się w subtelne analizy duszy ludzkiej, używa sugestii koloru i lokalnego krajobrazu, proponując różnorodność społeczną i typologiczną. Chce zostać narodowym mentorem dla tych bojarów, którzy wmieszali się w burze kosmopolityzmu i europeizacji. W ten sposób, podobnie jak Balzac we Francji, D. Zamfirescu ubolewa nad schyłkiem arystokracji. Próbuje powierzyć jej i chłopom poważne misje do realizacji: takie jak przywrócenie niepodległości i zjednoczenie kraju.

D. Zamfirescu, twórca różnych typów ludzkich, zręczny znawca psychiki kobiecej, autor klasyczny o tendencjach obiektywistycznych jest przekonany, że chłopstwo prowadzi zbyt proste życie. To dlatego widzi je zależne od obszarników, sądząc, że może ono występować w powieści tylko jako siła zbiorowa. Jednakże to właśnie on jest twórcą pierwszej realnej postaci chłopca — bacy Micu. Wyposażony w mądrość *Mioricy*, fatalista baca Micu nosi w sobie duszę mistyczną, zagadkową, podobną do kreowanych w wielkich dziełach rosyjskich. W powieści *Viața la țară* słysząc ruch ludzi na rozległych polach, powiewa ciepły wiatr, susząc łąny zbóż nad Baraganem.

Następcy D. Zamfirescu rozszerzyli w takim lub innym sensie zalety lub wady jego pisarstwa. C. Sandu-Aldea, w duchu prądu literackiego pod nazwą „semănătorism”⁵, idealizuje bojarów miejscowych, oczerniając obcych. I. Slavici opisuje podupadanie „rodów”, spostrzegając anachronizmy w sposobie egzystencji obszarników. W pierwszym tomie autobiograficznej powieści C. Stere — *W pobliżu rewolucji*, podobnie jak w *Chłopach* Reymonta, sytuacje rodzinne powtarzają się u bojarów rumuńskich, lecz w innym kontekście.

Powstanie kompleksowej „powieści chłopskiej” w Rumunii obserwujemy na przełomie ostatnich dwóch wieków. Marksistowski krytyk literacki C. Dobrogeanu-Gherea, dokonując rozróżnienia między „optymistami” a „pesymistami” stwierdził, że nikt nie opisywał tej warstwy społecznej w całości. Różne prądy literackie, „semănătoriści” i „poporaniści”⁶, skierowały całą swą uwagę na ludność zasadniczo mieszkającą na wsi, chwając autochtonizm lub surowy realizm literatury. Pierwsi, tzn. „semănătoriści”, należą do kierunku sielankowo-pastoralnego w duchu G. Sand, tzw. „champêtre”, zaś drudzy, „poporaniści”, nawiązują do tendencji „cruelle” à la Balzac i Zola. Społeczne i kulturalne prądy chłopskie w znacznym stopniu poruszały zagadnienia wiejskie i przyczyniły się do podjęcia prób powieściowych wśród innych pisarzy takich jak Ioan Adam, Ion Gorun, V. Pop, Sofia Nadejde.

Poważnym impulsem dla rozwoju powieści chłopskiej i jej dojrzwania była literatura siedmiogrodzka I. Slavicia i I. Agîrbiceanu. Można zauważyć, że główny motyw powieści *Ion* L. Rebreanu występuje „in nuce” w *Arhanghelii* I. Agîrbiceanu. Jeśli D. Zamfirescu dał „powieść bojarów i dorobkiewiczów”, L. Rebreanu tworzy „powieść chłopstwa”. Do tego bowiem czasu nie wierzono, że chłop rumuński może być główną postacią powieści.

Dzięki swojej powieści *Ion* (1920), L. Rebreanu wprowadza odważnie do literatury wieś i chłopa, podnosząc powieść rumuńską na najwyższy poziom. Nareszcie znalazła ona swoją trwałą i właściwą drogę. Specyfika wiejska w tej powieści wyraża się w sposób naturalny, nie poddając się wpływowi innych prądów literackich. To właśnie L. Rebreanu stworzył w Rumunii powieść „obiektywną”, pełną, na którą tak bardzo czekał krytyk E. Lovinescu. Mimo iż Lovinescu był przeciwnikiem prądów chłopskich w literaturze, uważał, że *Ion* „jest odpowiednikiem nieśmiertelnej

⁵ „semănătorism” — prąd literacki i ideologiczny w rumuńskim życiu kulturalnym w początkach XX w., który wziął nazwę od czasopisma „Semănătorul”. Por. pełne wyjaśnienie H. Mirska-Lasota: *Mały słownik pisarzy rumuńskich*, Warszawa 1975, s. 153—154.

⁶ „poporanism” — od popor: lud. Kierunek, który ukształtował się w Rumunii pod wpływem rosyjskiego narodnictwa. Por. Mirska-Lasota: *op. cit.*, s. 135—6.

Wojny i pokoju L. Tołstoja”.⁷ W okresie, kiedy temat wiejski wydawał się wyczerpany przez „semanatorystów” i „poporanistów”, kiedy powieściopisarze światowej sławy jakby wykorzystali go wielokrotnie, Rebreanu stworzył dzieło o rzadkiej świeżości, które jest nowością w stosunku do tego, co dali Balzac, Zola, Hardy, Tołstoj, V. Blasco Ibañez lub W. Reymont.

Opisując świat wiejski znany mu z dzieciństwa i młodości, Rebreanu nadaje osnowie narracyjnej tchnienie autentyczności, moc faktu żywego, drganie kuszącej szczerości. Wyniosły jest „głosem ziemi”, którym powieść ta nawiązuje do poprzedniej literatury. W dążeniu do egzystencji ludzkiej bohater, będąc również posłuszny „głosowi miłości” i nieostrożny, nagle został zabity. Krytyka społeczna istnieje tylko pośrednio, ponieważ Ion, chcąc być pełnowartościowym człowiekiem, podporządkowuje się procesowi alienacji, który prowadzi go do śmierci.

Rebreanu przenosi konflikt o ziemię na środowisko chłopskie, spostrzegając w tej klasie społecznej różne warstwy, czego nie zaobserwowali inni pisarze. Intryga jest pomysłowa, bo młody i biedny chłop, posługując się naiwnością dziewczyny, zdołał zabrać ziemię bogatego wieśniaka. W powieści Rebreanu ludzie żyją *hic et nunc*, mimo że bohaterowie „zarysowani są jak w epepei”.⁸ To ważne, szeroko omawiane dzieło, *Ion*, zostało przyjęte jako powieść podstawowa wywierająca wpływ na licznych późniejszych pisarzy. Silne wpływy tego pisarza zawierają powieści napisane przez H. Y. Stahl (*Voica*), I. M. Iovescu (*Nuntă cu bucluc*), L. Bratoloveanu (*Oameni la pîndă*), jak również niektóre dzieła współczesne pióra T. Popovicia, I. Lăncrănjana i V. Rebreanu.

Znaczna liczba powieści wiejskich zajmuje się buntem chłopskim z 1907 roku. Jest to literatura, w której doszły do głosu uczucia pisarzy wobec kulminacyjnego momentu powstania mas chłopskich do walki o ziemię. Wielu powieściopisarzy próbowało swych sił w opisanu wydarzeń tego roku, gdy zabito jedenaście tysięcy chłopów. Mała powieść Spiridona Popescu *Rătăcirea din Stoborăni*, której początkowy tytuł brzmiał *Răscoala din Stoborăni*, uruchamia fakty, wydarzenia, sytuacje zawarte i w innych powieściach o roku 1907. Z kolei, V. Demetrius w *Domnul deputat* opisuje w duchu pamfletów T. Argheziego i N. D. Cocea kilka scen z wielkiego powstania chłopskiego. *Ciulinii Bărăganului* P. Istratiego poruszają temat lirycznie. Jest to subtelne ćwiczenie artystyczne używające ruchomych symboli. Wariacka gra ostów niesionych z wiatrem pobudza marzenia i miaraże, w tle przewijają się wydarzenia buntu biedoty wiejskiej i okrucieństwa tych, którzy zabijają bezbronnych ludzi.

⁷ *Critice*, VII [w:] *Literatura nouă*, București 1929, s. 124.

⁸ G. Călinescu: *Compendiu*, București 1968, s. 285.

Tym, który przedstawia na skalę narodową cały dramat wydarzeń z roku 1907, jest Liviu Rebreanu. Mówiąc o powieści *Răscoala*, sam autor wyjaśnia sens dzieła: „Jeśli *Ion* jest indywidualnym symbolem chłopca rumuńskiego spragnionego ziemi aż do namiętności, *Răscoala* jest symbolem zbiorowym tegoż samego chłopca, symbolem energii, którą on posiada w kontakcie z ziemią”.⁹

W powieści *Răscoala*, geniusz Rebreanu maluje zbuntowane tłumy, wzburzone trudnościami bytowymi wsie. Intuicja artystyczna powieściopisarza jest nieomylna, kiedy opisuje dylematy chłopów w czasie buntu, beznadziejnie poszukujących rozstrzygnięcia, wyjścia z impasu. Nie znajdując żadnej drogi, uciekają się do jedynego wyjścia — do buntu. Ziemia potrzebna im jak powietrze, dlatego zmuszeni byli do buntu, tak jakby niebo chcieli zdobyć szturmem.

Mimo że Rebreanu nie znał bezpośrednio wydarzeń, siła ich odtwarzania jest ogromna. Powieść ta niszczy mit bojara — ojca dla ludu. W duszy chłopów zbiera się nienawiść jak proch gotowy w każdej chwili do wybuchu. Na klimat dramatyczny powieści składa się wiele czynników. Poruszając znany temat, Rebreanu znalazł w sobie potrzebne siły, aby dać dzieło wzruszające. Podobnie jak w tragediach starożytnych, zainteresowanie czytelnika pobudził poprzez umiejętnie oświetlenie faktów. Sztuka jego nie zdradza warsztatu pracy, twórczość ma bowiem moc samej rzeczywistości. E. Lovinescu widział w autorze *Răscoala* „największego twórcę epicznej literatury rumuńskiej”,¹⁰ zaś P. Constantinescu sądził, że w prozie rumuńskiej „nie ma innego tak wspaniałego opisu psychiki mas i tak głębokiego i plastycznego przedstawienia szafu zespołowego”¹¹.

Zbrodnicze czyny chłopów Balzaka i Zoli nie mają usprawiedliwienia moralnego, zaś u Rebreanu — który jest bardziej zbliżony do „wschodniego” sposobu odzwierciedlenia wsi — „bestialstwo” chłopów ma swoją motywację. L. Rebreanu podniósł rumuńską powieść wiejską do poziomu powieści światowej, a w malowaniu zjawisk społecznych, tzn. tłumów chłopskich objętych gniewem beznadziejności, dorównuje Reymontowi.

Wielki bunt ludzi ziemi wzbudzał też zainteresowanie innych pisarzy rumuńskich. Cezar Petrescu spróbował śmiało i obszernie przedstawić te wydarzenia w trylogii *1907*. Jednak nie udało mu się to całkowicie, ponieważ przez przyjęcie koncepcji „semănătorystycznej” zniszczył konstrukcję powieści. Jej bohaterem jest jeden z bojarów, w którego latyfundiach poddani chłopcy żyją jakby w raju ziemskim. C. Petrescu chce pochwalić jednocześnie chłopca i właściciela. Z drugiej strony, chcąc prowadzić akcje

⁹ D. Petraşincu: *Z panem L. Rebreanu o powieści Bunt* [w:] „Adevărul literar și artistic”, 1935, n. 760, s. 2.

¹⁰ *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti 1900—1937, s. 242.

¹¹ „Vremea”, 1933, n. 5, s. 12.

równoległe, powieściopisarz nie panuje nad nimi. To dlatego C. Petrescu nie dorównał arcydziełu Rebreanu. Również C. Stere, ideolog „poporazizmu” nie stworzył w tomie „Uraganul” dzieła trwałego. Prawda, że rysuje kilka scen dramatycznych i wzruszających, ale przemawia *pro domo* w pamiętnikach „zmęczonych”, usprawiedliwiając w ten sposób swą działalność jako prefekta województwa przy tłumieniu buntu.

W powieści *Domnișoara Christina*, bunt jest dla Mircea Eliade tylko punktem wyjścia dla narracji, której osią jest popularna wiara w upiory. Tutaj aspekty fantastyczne łączą się w dziwnym nastroju z realistycznymi. Śmierć przenika życie i odwrotnie. Lata ludzi mają inne cechy aniżeli zazwyczaj, liczby magiczne działają potajemnie. Wszystko wynika z tego, że dookoła morderstwa dokonanego przez rządcę na ukochanej właścicielce Krystynie narosła legenda.

W powieści rumuńskiej aspekty wiejskie powielają się i umacniają po dojściu tego gatunku literackiego do dojrzałości. Zjednoczenie wszystkich Rumunów i uwolnienie chłopów były, według Ibrăileanu, warunkami które miały przyczynić się do uformowania „społecznej powieści touffu”, pełnej problemów i dokumentów ludzkich jako wyższego gatunku „de longue haleine”.¹² Rozwój powieści w okresie międzywojennym potwierdził optymizm Ibrăileanu. Zaś co do asymilacji zjawisk środowiska wiejskiego to w powieści spotykamy różnorodne i nowoczesne sposoby kompozycji. Jest to okres rozkwitu i przeprowadzania licznych doświadczeń w dziedzinie powieści.

Motyw „regeneracji” bojarstwa z pomocą zdrowych klas społecznych jest dość wąty u N. Filimona, V. Alecsandriego i N. Kenopola, natomiast u D. Zamfirescu został urzeczywistniony w powieści *Indreptări*. Zaprojektowana „regeneracja” bojarstwa przez zmieszanie krwi „niebieskiej” zmęczonej, z krwią świeżą, mocną, pozostała jednak bez pozytywnego odzewu. W innych formach temat ten został wznowiony przez Catona Theodoriana w *Sîngele Solovenilor* lub przez E. Goga w *Cartea facerii*, ale bez echa w dziedzinie artystycznej.

Stosunki patriarchalne między obszarnikami a chłopami, malowane przez M. Sadoveanu w *Venea o moară pe Siret*, są ubarwione i zdynamizowane przez epizod erotyczny i romantyczny. Jest to tylko pośrednia idea „regeneracji”, która posiada aluzje do mitu Galatei, przerobionego w sposób oryginalny. W powieści akcent położony jest na opisanie zmierzchu bojarstwa. Schyłek, sugerowany w wartościach symbolicznych, wyraża się brakiem energii obszarnictwa, które chce tylko spędzać „ostatnie piękne dni od Aranjueza...”.

Motyw „regeneracji” rysowany przez Rebreanu w *Ciuleandra* jako

¹² *După război. Cultura și literatură*, Iași 1921, s. 5—18.

punkt wyjścia do rozpoczęcia dramatu pojawia się w innej perspektywie. Doświadczenie dążące do odmłodzenia zdegenerowanej krwi kończy się tragicznie. Literatura ukształtowana na bazie tego tematu wskazuje, że nie istnieją pomosty między bojarami a chłopami.

W okresie międzywojennym w powieści wiejskiej znajdujemy sprzeczne formuły konstrukcyjne. Lucia Mantu w *Cucoana Olimpia* opisuje sentymentalnie, wzorem „małego prowincjonalizmu wiejskiego”, życie rodziny dzierżawcy, postępując w miniaturze jak M. Dąbrowska w *Nocach i dniach*. F. Aderca jest autorem powieści *Domnișoara din strada Neptun* przedstawiającej następstwa migracji rodziny chłopskiej do miasta, zniszczonej przez zdradę matki-ziemi. Ten sam w opowiadaniu *Grădinării* dokonuje eksperymentu ekspresjonistycznego. Faktycznie jest to ekscentryczne ćwiczenie literackie. Ulubiony bohater autora wędruje przez ogrody wsi naddunajskich, poddając się różnym doświadczeniom seksualnym, z których każde sugeruje mu smak jakiejś jarzyny.

Życie nauczyciela na wsi i jego praca wychowawcza wśród wielu trudności zainteresowało kilku powieściopisarzy, zwolenników Spiru Hareta. Między innymi na ten temat napisali C. Petrescu (*Apostol*) i B. Jordan (*Normaliștii, Invățătorii*).

Efekty penetracji przemysłu i cywilizacji w strefie nieskażonej, tam gdzie ludzie od dawna żyli w spokoju, opisywane są również przez inne pióra, ale początek w tej dziedzinie został dokonany przez I. Agîrbiceanu w powieści *Arhanghelii*. C. Petrescu ubolewa nad plamieniem czystej przyrody w procesie technizacji. Konstrukcja na obszarach rolnych szybów i rafinerii naftowych prowadzi za sobą deptanie uczuć niewinnych ludzi, bojarów lub chłopów, zwłaszcza kiedy do tych spraw mieszają się nieuczciwi kombinatorzy. *Aurul negru* jest powieścią przemiany ludności i pejzażu pod ciężarem gorliwości spowodowanej odkryciem nafty; temat opracowany również przez Radu Tuđorana we *Flăcări*.

M. Sadoveanu w *Noptile de Sinziene* poetycznie maluje odizolowaną krainę podczas zaszczepiania jej „dobroczynnej” cywilizacji. Promienie wyobraźni pisarza dotyczą sfer bajkowych. Mała część ludu Pieczyngów ratuje się przed zagładą dzięki braterstwu z borem, schronieniem opiekuńczym. U Sadoveanu poezja prymitywizmu nie oznacza idealizacji życia prymitywnego, lecz przede wszystkim zdumienie z solidarności człowieka i przyrody. To współżycie znane jest tylko pisarzowi, który odkryje jego tajniki czytelnikowi. Tak jak Kipling, Sadoveanu posiada zdolność antropomorfizacji.

Fenomen, tzw. „medelenizm”, w którym świat wiejski ujęto jako główny problem, znajdujemy u Ionela Teodoreanu. Medeleni to jakby wyspa szczęścia, utopijna konstrukcja umysłu zakochanego w pięknie. „Medelenizm” — to marzenie i złudzenie, przyroda słoneczna i dobry humor, mło-

dość. To znaczy pałac na wsi, gdzie rodzice i dzieci przyjeżdżają spędzić wakacje. Miejsce bojarów z powieści T. Demetrescu i D. Zamfirescu zajmuje teraz burżuazja, która — jak zaobserwował M. Ralea — kontynuuje duszę i maniery bojarские.¹³ Karnawałowi chłopci zjawiają się jako posłuszni słudzy, zachwyceni zaletami panów i ich latorośli. Zjawisko „medelenizmu”, zaspokajające potrzeby jasności, poezji i miłości, przekształciło się w mit, ma swoich adeptów wśród innych pisarzy.

Ważna część powieści chłopskiej okresu międzywojennego odnosi się do zwyczajów i obyczajów lub psychiki chłopca rumuńskiego. Jeśli *Noptile de Sinziene* są powieścią tysiącletniej nieruchomości, intrygą mitologiczną, *Baltagul* tegoż autora jest powieścią tysiącletnich ruchomości i intrygą antropologiczną.¹⁴ Powieść Sadoveanu, dzieło jedyne w swoim rodzaju w literaturze rumuńskiej i światowej, czerpie natchnienie z metafory *Mioricy*, jest powieścią pasterstwa, pojętą w obszernych granicach epepei. Podstawa dokumentalna i obraz naturalny utworu podporządkowane są wyjątkowej wizji artystycznej, skonkretyzowanej w fabule, która nawiązuje do tradycji i metody powieści kryminalnej. Bohaterka spragniona sprawiedliwości używa do odkrycia morderców drogi zemsty rodowej. Sadoveanu, podobnie jak T. Hardy, Giono lub Ch. F. Ramuz, zaludnia ulubiony rozległy obszar istotami, które wymyślił. Przed naszymi oczami przesuwiają się obyczaje i zwyczaje, ceremonie, obrzędy, przesady, znaki mądrości i godności ludu, wynikające nie z tendencji wstecznych, lecz ze zrozumienia trwałych wartości tradycji. Depresja i fatalizm „miorytyczny” prze-transformowane zostały na energię i optymizm życiowy.

Akcja powieści *Baltagul*, osadzona w środowisku Dobrudży o mieszaną ludność uprawiającą nietypowe zajęcia, powtarza się w *Ostrovul Lupilor*, która przynosi również posmak mądrości wschodniej. Sadoveanu wypełnił u nas „najobszerniejszą mapę pejzażu Dako-Romanii” (T. Vianu). W klimacie jego dzieła mieści się też poetycka powieść *Velerim si Veler Doamne*, V. I. Popa.

Ze swojej strony Agırbiceanu uzupełniał stale „kronikę siedmiogrodzką”, jak moralista dyskutujący nad podstawowymi problemami środowiska wiejskiego. Przez odwrócenie dokonane w świadomości protagonistów niektórych powieści, jak *Legea trupului* i *Legea minții*, podaje przykłady przekonujące. Opowiada się za zwycięstwem rozumu i poświęceniem się intelektualistów dla dobra ludu. Bezpośrednim modelem tego postępowania mógłby być dr Judym z *Ludzi bezdomnych* Żeromskiego.

Po innych doświadczeniach (jak np. *Domnișoara Ana*, *Viltoarea*, *Răbo-*

¹³ *Ințeleșuri*, București 1942, s. 88.

¹⁴ G. Gălinescu: *Istoria literaturii române de la origini și pînă în prezent*, București 1941, s. 560.

Jul lui Sf. Petre), książka *Strigoiiul* Agîrbeceanu, wydana pośmiertnie, pozostaje jedną z najlepszych powieści. Jest przykładem znajomości od podstaw wsi z krainy Sekaş, dziełem literackim o szczególnym bogactwie duchowym. Hodaitatul, zwyczaj „kuzynów i kuzynek”, obyczaje popielcowe i inne, przesuwane się kolejno przed naszymi oczami, skreślone są ręką wytrawnego rzemieślnika.

W okresie między dwiema wojnami światowymi potwierdza się przekonanie, że świat wiejski posiada nieocenione skarby, które mogą służyć jako tematy dla literatury, i że chłop może stać się główną postacią powieści. Lucian Blaga uzasadnia teoretycznie to, czego Rebreanu i Sadoveanu dokonali w swych artystycznie doskonałych dziełach. Powieść chłopska wkroczyła w literaturze rumuńskiej na własną drogę, którą kontynuują również dzisiejsi autorzy. Z wyjątkiem wahań i nawrotów, które przypominają jeszcze metody „semănătorizmu”, aktualna powieść rumuńska wybrała dwie drogi rozwoju: a) opisywanie dawnej wsi i b) malowanie dynamiki wsi współczesnej.

Ci pisarze, którzy optowali na rzecz „ustabilizowanego” środowiska wiejskiego, czyli opisywania tradycyjnej wsi, korzystali z poprzednich dzieł, realizując pomost między przeszłością a terażniejszością. Inni, którzy zajmują się aktualną problematyką środowiska wiejskiego, popierają działania prowadzące do zmiany oblicza tradycyjnej wsi. W świetle tej nowej orientacji, M. Sadoveanu dał pierwszy pozytywny znak. Jego śladami szli młodszy pisarze wszystkich pokoleń. Powieści chłopskie z tego okresu takie jak *Mitrea Cocor*, *Descult*, *Setea* podkreślają ideę głoszącą, że bojar i chłop nie mogą żyć w porozumieniu, że nadszedł czas rozejścia się na zawsze. I tak, terażniejszość przychodzi z nową wizją opisywanego świata.

Pierwszym poważnym krokiem w rozwoju nowej powieści jest dzieło „*Descult*” Z. Stancu. Treść pamiętnikarska tego dzieła zbliża Z. Stancu do I. Creangă. U Creangă liryzm jest pogodny, zaś u Stancu ponury, opisujący w szorstkich, nerwowych słowach przeszłość, której nikt już nie chce. Stancu kreśli obraz prostodusznych ludzi o psychice mało skomplikowanej, widzianych w sytuacjach beznadziejnych, dzięki czemu wykazuje wiele wspólnych cech z „poematem plemiennym” *Cordun* E. Camilara. Książka bosych i zgłodniałych, dzieło Z. Stancu żyje dzięki godnej witalności ludzi, którzy w najcięższych okolicznościach nie poddają się twardemu życiu. Powieść przedstawia w ciemnych obrazach byt wieśniaków z pola naddunajskiego w epoce poprzedzającej pierwszą wojnę światową. Wszystko przesączone jest przez filtr nadzwyczajnej wrażliwości bohatera Darie, zaś rezultat jest prawdziwą dramatyczną encyklopedią wsi. Jest to powieść o dużej świeżości, skonstruowana szczegółowo z malowideł i typowych scen.

Przybitych ciężarem życia chłopów Z. Stancu charakteryzuje tragiczny, czarny śmiech. Nazwiska ich skamieniały powykręcane, dziwne, krzyżące na miarę trudności bytu. Styl epiczno-liryczny *Desculț* obfitujący w zdania eliptyczne i powtórzenia słów dla umocnienia ich sensu, jest charakterystyczny również dla innych dzieł Stancu, np. *Dulăii*, *Costandi-na* częściowo *Rădăcinile sint amare*.

Z kolei, Marin Preda, kontynuując problematykę *Desculț* w *Moromete-ții*, daje przykład powieści „obiektywnej” ze specyficzną typologią. W kontekście utworu wyczuwalna jest intencja polemiczna wobec poprzedniej literatury chłopskiej. W centrum powieści znajduje się bohater myślący, Ilie Moromete, chłop-filozof. M. Preda demonstruje tu psychiczne bogactwo człowieka-oracza. Chłop Predy ma duszę skomplikowaną, czyta gazety, dyskutuje o polityce, posiada o wiele szersze horyzonty kulturalne niż chłop Z. Stancu. Chłopka ze swej strony również wykazuje wiele energii w walce o swe prawa. Jeśli Ion, bohater L. Rebreanu, jest obdarzony siłą młodzieńca, który chce uzyskać ziemię brutalnym sposobem, Ilie Moromete bawi się własną mądrością, śmieje się z wrogów i udaje głupca. W ten sposób autor w kontekście zaprzecza przekonaniu, że chłop działa tylko pod wpływem impulsu zysków materialnych. Moromete jest więc nową postacią artystyczną chłopą rumuńskiego. Jeśli Ion przeżywa wiek namiętności, Moromete jest w wieku mądrości, dlatego przybiera on taktkę „dysymulacji”, stanowiącą jego tajemnicę.

Ostatnia część literatury powieściowej zajmuje się radykalnymi zmianami życia wsi współczesnej. Powoli w powieści o wydarzeniach z życia wsi ostatnich trzydziestu lat wykrystalizowały się dwa podstawowe stanowiska: a) poparcie polityki państwowej (między 1944—64), b) przegląd krytyczny ostatnich wydarzeń z życia wiejskiego. Ta twórczość literacka zgadza się z „kroniką” przeobrażeń współczesnej wsi rumuńskiej. Zrodziła się z burzy wydarzeń, z nagłych potrzeb, często mając do spełnienia zadania reportażu, stąd jej charakter przejściowy. Po latach zaobserwowano też jej wady artystyczne: schematyzm lub „ilustracjonizm”, dogmatyzm i płaskość. W latach sześćdziesiątych w literaturze rumuńskiej toczyły się wnikliwe dyskusje. Ma rację C. Ciopraga, kiedy powiada: „Czy możemy stąd dojść do wniosku, że lata sześćdziesiąte w literaturze nie istniały? To byłoby absurdem. Zarysowują się teraz cechy definiujące *ethos* i nowy humanizm; energia i otwarcie się ku życiu przeciwstawiają się dawnemu i tragicznemu osamotnieniu, tłumacząc dezyderat faktu”.¹⁵

Wśród tych, którzy w tym okresie posiadali zdecydowane stanowisko, liczy się przede wszystkim M. Sadoveanu. To, co on stworzył, ma znaczenie symboliczne, ukazujące wysiłek adaptacji, mimo że spojrzenie autora

¹⁵ *Personalitatea literaturii române*, Iași 1973, s. 250.

na nową rzeczywistość socjalistyczną jest ogólne. Powieść *Mitrea Cocor* stawia na porządku dziennym zagadnienie ziemi przez wprowadzenie bohatera, który zrobił karierę, korzystając z fali wydarzeń. Proza artystyczna Sadoveanu, wzbudzająca wiele kontrowersji dzięki *Mitrii Cocor*, zamyka ostatnie ogniwo w łańcuchu historii świata wiejskiego.

Titus Popovici, w *Setea* kontynuuje wątek wydarzeń tam, gdzie go pozostawił Sadoveanu. Część wstępna nawiązuje do literatury siedmiogrodzkiej. Jest to skrócone omówienie problemu ziemi na tle wydarzeń reformy rolnej. W sekwencjach pełnych życia pisarz na plan pierwszy wysuwa momenty charakterystyczne, a więc upadek bojarstwa i uzyskanie przez chłopów ziemi. *Setea* jest dziełem o duchu epickim w rodzaju prozy „obiektywnej”, chociaż uzależnionym jeszcze od przestarzałych szablonów.

Istnieje też literatura nierównej wartości o latach, w których doszło do radykalnych przemian wsi. Pisarze, nie mówiąc teraz o tradycyjnych zjawiskach społecznych, obciążeni zmianami w środowisku chłopskim, traktują czasami rzeczy „kopiując” łatwo rzeczywistość, nie zwracając uwagi na jej znaczenie i ekspresję artystyczną. Przerobione wydania poczytnych powieści, zależnie od okoliczności (*Cuscii* A. I. Ghilia i *Casa* V. Rebreanu) potwierdzają, że pisano je konwencjonanie, a nie według własnej wizji.

W obszernej retrospektywie, Ion Lăncrăjan w *Cordovani* przedstawia etapy reformy rolnej aż do kolektywizacji, używając monologu wewnętrznego lub przytaczając głosy anonimowe. Wszystko widziane jest oczami chłopca proletariusza, rodzonego brata Mitrii Cocora i Mitru Moța, wkraczającego w wir wydarzeń związanych z ewolucją wsi. Przedstawia dramatyczną historię, w której urzeczywistnia się w żywych obrazach upadek mitu, przekreślone zostaje odwieczne przekonanie o dominacji ziemi nad ludźmi.

W ostatnich latach młodszy prozaicy, jak D. R. Popescu lub F. Neagu, wnieśli nowe spojrzenie na powieść wiejską, odbiegając od imitacji i kontemplacji i wykorzystując sugestie z literatury powieściowej naszego stulecia, szczególnie amerykańskiej (J. Steinbeck, W. Faulkner, E. Caldwell i in.). Bardziej aktywny D. R. Popescu sonduje dramatyczny byt współczesnej wsi, głównie w południowej Oltenii. Jego powieści *Zilele săptăminii*, *Vara oltenilor I*, i *F.* odzwierciedlają przesunięcia społeczne i zmiany w świadomości ludzi z czasów „wielkiego przewrotu” w rolnictwie. Fanus Neagu zwraca się bardziej ku okolicom Brăilii i Bărgănanu. Jego powieść *Ingerul a strigat* wygląda jak kronika realno-fantastyczna dwóch dziesiątków lat do 1955 r. Neagu ulega tradycji pisarzy naddunajskich, używając elementów nieprzyzwoitych, podświadomych, dziwnych i absurdalnych.

Nowa generacja powieściopisarzy wsi ukazuje w sposób analityczny wielowartościowość zjawisk, używając nowoczesnych metod, uwalniając powieść z ciasnoty wszystkich kanonów. Korzysta z symbolu i alegorii, łącząc burleskę ze środkami literatury kryminalnej. Korzysta z dialektyki pozornie-rzeczywistość, waloryzując technikę „pointylistyczną” lub dokumentując na opak wizję przeciwną tej zaakceptowanej. Z kompleksowego świata wiejskiego wydobywa się na jaw głębokie znaczenie. Dziwactwo i groteska uzasadniają swoją obecność przez implikacje paraboliczne. Jest to sposób interpretacji przeciwny metodzie manicheistycznej, przeznaczony do otwarcia nowych perspektyw twórczości powieściowej. Kryterium oceny estetyka dąży do odzyskania swoich praw również i w tym zakresie literatury, gdzie gromada wad panoszących się kiedyś zagroziła jego priorytetowi.

Historia rumuńskiej powieści chłopskiej nakreśla jakby samą ogólną historię powieści. Po metamorfozach kształtowania się oryginalnej drogi powieść wiejska osiągnęła najwyższy poziom artystyczny, stając się tradycyjną ramą gatunku. Najbardziej znani rumuńscy powieściopisarze pisali o szorstkim bycie ludzi środowiska wiejskiego. Nawet po drugiej wojnie udane powieści odnoszą się głównie do społeczności wiejskiej.

Świat wiejski jest stałym źródłem inspiracji dla pisarzy rumuńskich którzy, solidaryzując się z dążeniami najliczniejszej klasy społecznej, zarejestrowali jakby sejsmograficznie ewolucję, konflikty, bunty, zniekształcenia wynikające z kontaktu z innymi środowiskami, wykorzenienia, upadki i wzloty.

Jeśli na przykład we Francji powieść wiejska została stworzona przez pisarzy urodzonych w mieście (G. Sand, H. de Balzac), którzy przesadzając deformowali realia, powieść rumuńska powstała i była kontynuowana przez reprezentantów wsi, tak jak w Rosji lub w Polsce przez: Tołstoja, Reymonta, Szolochowa. Stąd solidarność pisarzy rumuńskich z dążeniami pracujących na roli i pewna doza elementu autobiograficznego nawet w powieściach typu „obiektywnego” (L. Rebreanu, M. Preda, nie wspominając już Sadoveanu lub Z. Stancu). Stąd współczucie dla „bydła polnego” (słowami N. Iorgi), wyrażane przez naszych prozaików.

U wszystkich wielkich pisarzy wsi obecny jest żywy związek chłopca z ziemią, umocniony w wydarzeniach wieków. „Głos ziemi” góruje nad „głosem miłości”, to dlatego Eros nie zajmuje wiele miejsca w rumuńskiej powieści wiejskiej. Podobnie pejzaż, jak *état d'âme* jest raczej uczuciem pisarzy niż chłopów, którzy zazwyczaj traktują przyrodę oczami użytkownika.

Powieść wiejska nie jest zbyt epiczna, jak zresztą wszystkie gałęzie tego gatunku literackiego. Nić epiczna ustępuje często liryzmowi, kontemplacji, monologowi. Pisarze opisują dogłębnie wiele problemów, na-

wet tych bolesnych. Jest to sposób twórczości specyficzny dla narodów o dramatycznej historii, niezbędny przy obszernych opisach w powieści-rzeczce.

Jednak fakt, że prozaicy rumuńscy w trudnych warunkach stworzyli powieści o poziomie światowym, dowodzi mocy konstrukcyjnej narodu rumuńskiego. Powieści chłopskiej nie brakowało wzorów obcych, ale w odróżnieniu od tej miejskiej — balzakowskiej i psychologicznej — Dostojewskiego lub Prousta, udało się jej wyemancypować i ukształtować w duchu narodowym, z autentycznymi tematami i wymowną rzeczywistością.

W ostatnich latach przestrzeń wiejska zacieśnia się. Tradycyjny gest siewcy jest domeną przeszłości. Z podków koni konstruuje się traktory (P. Vernois). Powieść wiejska nie zamyka swojej kariery przez zmniejszenie się wykorzystywanego podmiotu. Pewna liczba ludzi pracujących na roli w taki lub inny sposób będzie zawsze istnieć. Zaś powieść stale zbliża się do nowych terenów, przyswaja nowe zmiany społeczne, adaptuje i wznawia metody. Z drugiej strony, sztuka jest wyższa „dzięki myśli narratora, dzięki wizji jaką proponuje artysta o losie człowieka, a nie dzięki stopniowi cywilizacji... środowiska, w którym on żyje”.¹⁶ Tak więc pisarzom wsi pozostaną wielorakie możliwości tworzenia w ich szlachetnym dążeniu do „synchronizacji” sztuki z cechami czasu i z potrzebami ducha ludzkiego.

РЕЗЮМЕ

Настоящая статья была задумана как синтез или даже как микромонография, посвященная деревенскому роману в Румынии. Автор старается показать, что как в Румынии, так и во всем мире, проблематика в романах этого типа концентрируется вокруг проблемы обладания землей, т.е. вокруг конфликтов между теми, кому она принадлежит, и теми, кто ее обрабатывает. В сумме деревенский роман изображает стремление крестьян к обладанию землей, на которой они работают. Именно поэтому в центре внимания писателей оказалось восстание 1907 года. Но круг этих проблем все более расширяется, жизнь деревни оказывается сложной, а румынский крестьянин открывает богатство своей души.

В истории румынского деревенского романа можно отметить несколько важных моментов. Своему ослепительному началу румынский роман обязан Д. Замфиреску, творцу „романа о боярах и выскочках”. Л. Ребряну, создатель деревенского романа в Румынии, дал замечательное произведение, стоящее на мировом уровне. Другие писатели, среди которых можно отметить И. Агырбичану, М. Садовяну, П. Истрати, К. Петреску, К. Стере, М. Элиад, В. И. Попа, значительно расширили и углубили деревенскую тему. Современные романисты, главным образом М. Садовяну, З. Станку, М. Преда, Т. Попович, Д. Попеску, И. Ланкражан, Ф. Нягу, глубокий смысл крестьянского мира описывают новейшими художественными средствами.

Таким образом, можно говорить о создании нескольких романов-ключей,

¹⁶ M. Preda: *Imposibila intoarcere*, București 1972, s. 226.

например, „Ион”, Л. Ребяну, „Балтагул”, М. Садовяну, „Дескулт” З. Станку, „Моромец” М. Преды, характеризующихся высоким художественным уровнем и концентрирующих внимание других писателей. Таким образом, деревенский роман, черпающий из народного, наиболее аутентичного источника, внимательно следящий за литературными событиями на Западе и Востоке, прокладывает себе дорогу в мировой литературе, являясь достойным представителем оригинального румынского творчества.

R É S U M É

L'étude portant ce titre est conçue comme une synthèse ou plutôt une micro-monographie ayant pour objet le roman roumain d'inspiration rurale. Elle essaie de démontrer qu'en Roumanie comme partout ailleurs, la problématique essentielle de ce genre romanesque est centrée sur la possession de la terre, à savoir sur les conflits qui opposent ceux qui la possèdent et ceux à qui elle revient de droit. Or, le roman rural présente justement les aspirations des paysans aux droits qu'ils ont à la terre qu'ils labourent. C'est pourquoi la révolte de 1907 se situe au centre de l'attention des romanciers. Mais, la sphère des préoccupations du roman s'amplifie insensiblement et, parallèlement, la vie du village s'avère être complexe et le paysan roumain révèle la richesse de son registre intérieur.

L'histoire du roman d'inspiration rurale enregistre en Roumanie plusieurs moments importants. Un début prestigieux est dû à D. Zamfirescu, le créateur du „roman des boyards et des nouveaux-boyards”. Liviu Rebreanu, le réalisateur du roman de notre paysannerie, produit une création plénière, de taille universelle. D'autres romanciers, parmi lesquels on peut citer I. Agirbiceanu, M. Sadoveanu, P. Istrati, Cezar Petrescu, C. Stere, M. Eliaș, V. I. Popa, diversifient la thématique rustique. Les romanciers actuels, Sadoveanu d'abord, ensuite Z. Stancu, Marin Preda, T. Popovici, D. R. Popescu, I. Lăncrănjan, Fănuș Neagu réalisent dans un esprit moderne, le décentrage des sens profonds de l'univers rural.

Jusqu'à présent, on peut parler de la cristallisation de quelques soi-disants romans-noyaux dont *Ion* et *Răscoala* (*Jean le Roumain* et *La Révolte*) de Liviu Rebreanu, *Baltagul* (*L'Hachereau*) de M. Sadoveanu, *Desculț* (*Les Non-pieds*) de Z. Stancu, *Moromeții* (*Les Moromete*) de M. Preda, tous situés au plus haut niveau, polarisant incontestablement l'attention des autres romanciers. Ainsi, le roman rural roumain, puisé aux sources nationales les plus authentiques, original et autoritaire, à la fois attentif à la production occidentale et, particulièrement, à l'exemple offert par l'Orient, s'est-il frayé un chemin propre, constituant un domaine de résistance de la littérature roumaine dont il est un digne représentant dans le contexte de la littérature universelle.